

แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของ
วัดพระพุทธรูปมหาธาตุราชวรวิหาร จังหวัดสระบุรี*
GUIDELINES FOR PARTICIPATORY CULTURAL TOURISM MANAGEMENT AT
WATPHRAPHUTTHABAT RAJAWORAMAHAVIHAN, SARABURI PROVINCE

พระปิ่นฉัตร รตนปญโญ

Pannatorn Ratanapanyo

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Social Sciences Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: farmmer4052@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระพุทธรูปมหาธาตุราชวรวิหาร จังหวัดสระบุรี 2) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่วัดพระพุทธรูปมหาธาตุราชวรวิหาร จังหวัดสระบุรี 3) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม ของวัดพระพุทธรูปมหาธาตุราชวรวิหาร จังหวัดสระบุรี การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 20 รูป/คน รวมทั้งการศึกษาข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม ใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าและวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระพุทธรูปมหาธาตุราชวรวิหารยังคงเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาและประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญ แต่ประสบปัญหาความหนาแน่นของนักท่องเที่ยวในช่วงเทศกาล ระบบการจัดการพื้นที่ไม่เพียงพอ และการกระจายผลประโยชน์สู่ชุมชนยังไม่ทั่วถึง 2) กระบวนการจัดการท่องเที่ยวมีการบูรณาการจากหลายภาคส่วน ทั้งหน่วยงานราชการ และชุมชน โดยมุ่งเน้นการอนุรักษ์ศาสนสถานและการสืบสานประเพณี เช่น ประเพณีนมัสการรอยพระพุทธรูป และประเพณีตักบาตรดอกเข้าพรรษา แต่ยังคงขาดโครงสร้างการบริหารที่เป็นระบบ และกลไกการมีส่วนร่วม 3) แนวทางการจัดการที่เหมาะสมควรเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ในทุกขั้นตอน ทั้งการวางแผน การจัดกิจกรรม และการจัดสรรผลประโยชน์ โดยบูรณาการหลักการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเข้ากับหลักธรรมสัปปายะ 7 เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน และการส่งเสริมเศรษฐกิจการท่องเที่ยว ผลการศึกษานี้สามารถเป็นแนวทางต้นแบบในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมสำหรับวัดพระพุทธรูปมหาธาตุราชวรวิหาร และยังสามารถประยุกต์ใช้กับพื้นที่ศาสนสถานหรือแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอื่น ๆ ของประเทศได้

คำสำคัญ: การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม; การมีส่วนร่วมของชุมชน; การจัดการการท่องเที่ยว

ABSTRACT

This research article aims 1) To study the conditions of cultural tourism management at Wat Phra Phutthabat Ratchaworamahawihan, Saraburi Province. 2) To study

* Received September 4, 2025; Revised October 17, 2025; Accepted October 17, 2025

the process of cultural tourism management at Wat Phra Phutthabat Ratchaworamahawihan, Saraburi Province. 3) To study the participatory approach to cultural tourism management at Wat Phra Phutthabat Ratchaworamahawihan, Saraburi Province. The research employed a qualitative research methodology. The research instruments were interviews and focus group discussions with 20 key informants, including monks and laypersons, as well as a study of related documents and non-participant observation. Data triangulation was used for data verification, and descriptive analysis was applied.

The findings revealed that: 1) The condition of cultural tourism management at Wat Phra Phutthabat Ratchaworamahawihan remains an important center of Buddhism and local traditions, but it faces problems such as tourist congestion during festival periods, inadequate area management systems, and unequal distribution of benefits to the community. 2) The tourism management process has been integrated from multiple sectors, including the temple, government agencies, and the community, with an emphasis on the conservation of religious sites and the continuation of traditions such as the Worship of the Buddha's Footprint Festival and the Offering of Flowers on Buddhist Lent Festival. However, it still lacks a systematic administrative structure and participatory mechanisms. 3) The appropriate management approach should emphasize community participation in all stages, including planning, organizing activities, and allocating benefits, by integrating the principles of cultural tourism with the Seven Sappaya principles to create a balance between the conservation of cultural heritage, the improvement of community quality of life, and the promotion of the tourism economy. The research results can serve as a prototype for the development of participatory cultural tourism management for Wat Phra Phutthabat Ratchaworamahawihan and can also be applied to other religious sites or cultural tourism areas in the country.

Keywords: Cultural Tourism; Community Participation; Tourism Management

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ผสมผสานองค์ประกอบทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต และความเชื่อของชุมชนเข้ากับประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว สร้างรายได้แก่ท้องถิ่น หากยังมีส่วนสำคัญในการสืบทอดและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ในสังคมอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทย วัดถือเป็นศูนย์กลางทั้งทางศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนรากฐานทางจิตใจและภูมิปัญญาของชุมชนไทยมายาวนาน การศึกษาพบว่าวัดเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมทั้งในเชิงวัตถุและนามธรรม วัฒนธรรมในเชิงวัตถุ เช่น สถาปัตยกรรม พระพุทธรูป เครื่องแต่งกาย และศิลปกรรมต่าง ๆ ส่วนวัฒนธรรมในเชิงนามธรรม ได้แก่ ภาษา พิธีกรรม ความเชื่อ และค่านิยมที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น วัดจึงมีศักยภาพในการถ่ายทอดองค์ความรู้และสร้างความตระหนักรู้ในคุณค่าทางวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดนิทรรศการ การบรรยาย การสอนภาษาบาลี และการสาธิตศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งทั้งหมดนี้สะท้อนบทบาทสำคัญของวัดในฐานะศูนย์กลางการเรียนรู้และอนุรักษ์วัฒนธรรมที่มีชีวิต อันเป็นแนวทางหนึ่งของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เกิดความยั่งยืน (พระปลัดเกื้อกุล สุภนนโท และคณะ, 2567)

วัดพระพุทธรูปมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี ซึ่งเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก มีความสำคัญทั้งในทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และศรัทธาทางพุทธศาสนา ภายในวัดประดิษฐานรอยพระพุทธรูปที่ค้นพบมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม และได้รับการสถาปนาให้เป็นมหาเจดีย์สถานแห่งชาติที่มีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนทั่วประเทศ ประเพณีสำคัญ เช่น “นมัสการรอยพระพุทธรูป” และ “ตักบาตรดอกเข้าพรรษา” ได้กลายเป็นกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมที่สะท้อนความศรัทธาของประชาชนและดึงดูดนักท่องเที่ยวจากทั่วประเทศ อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็วส่งผลให้วัดต้องเผชิญกับปัญหาหลายด้าน เช่น ความแออัดของนักท่องเที่ยวในช่วงเทศกาล การจัดการพื้นที่และโครงสร้างพื้นฐานที่ไม่เพียงพอ รวมถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมและการกระจายผลประโยชน์ที่ไม่ทั่วถึงต่อชุมชน ปัญหาเหล่านี้สะท้อนถึงความจำเป็นในการปรับปรุงระบบการจัดการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพและความเป็นธรรมมากขึ้น การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระพุทธรูปมหาธาตุจึงควรมุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง การสร้างระบบบริหารจัดการที่ให้ชุมชนมีบทบาทตั้งแต่การวางแผน การตัดสินใจ การจัดกิจกรรม และการแบ่งปันผลประโยชน์ จะเป็นกลไกสำคัญที่นำไปสู่ความยั่งยืนทั้งด้านการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน และการส่งเสริมเศรษฐกิจการท่องเที่ยวอย่างสมดุล (วรรณวิวัฒน์ รัตนลัมภ์, 2556)

การจัดการการท่องเที่ยวเป็นกระบวนการสำคัญที่มุ่งเน้นให้เกิดความสมดุลระหว่างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยการบูรณาการทรัพยากรในทุกมิติ เพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างยั่งยืน แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของ McKercher และ du Cros (2002) ได้เน้นย้ำถึงการรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์คุณค่าทางวัฒนธรรมกับการใช้ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ โดยกรณีศึกษาวัดพระพุทธรูปมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นตัวอย่างที่ดีของการจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนาและวิถีชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความกลมกลืนระหว่างวัฒนธรรม ศาสนา และเศรษฐกิจ นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของชุมชนยังถือเป็นหัวใจของการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ตามแนวคิด “บันไดการมีส่วนร่วมของประชาชน” ของ Arnstein (1969) ที่ชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการวางแผน การตัดสินใจ และการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและสร้างคุณค่าร่วมกัน ขณะเดียวกัน งานวิจัยนี้ยังนำหลักการ “สัปปายะ 7” มาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ กายสัปปายะ อาวาสสัปปายะ โคจรสัปปายะ ภัตตสัปปายะ กาลสัปปายะ บุคคลสัปปายะ และธรรมสัปปายะ ซึ่งสะท้อนถึงความเหมาะสมทั้งด้านกาย วาจา ใจ และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้การท่องเที่ยวดำเนินไปอย่างกลมกลืนกับหลักพระพุทธศาสนาและความยั่งยืนของชุมชน โดยทั้งหมดนี้มุ่งสร้างแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับบริบทไทย อันนำไปสู่การพัฒนาอย่างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และจิตวิญญาณ

ปัญหาเชิงบริบทพื้นที่หรือปัญหากรณีศึกษา/เชิงสถานการณ์ วัดพระพุทธรูปมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมที่มีความสำคัญระดับชาติ แต่การจัดการท่องเที่ยวในปัจจุบันยังเผชิญปัญหาหลายด้าน ทั้งความแออัดและการจัดการพื้นที่ที่ไม่เพียงพอในช่วงเทศกาลสำคัญ ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการจัดการขยะที่ส่งผลกระทบต่อสภาพลักษณะและคุณค่าทางศาสนา รวมถึงการกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ไม่ทั่วถึงซึ่งทำให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์จำกัด อีกทั้งโครงสร้างการบริหารจัดการยังขาดความเป็นระบบ และการมีส่วนร่วมของชุมชนยังอยู่ในระดับผู้สนับสนุนมากกว่าผู้กำหนดทิศทาง ปัญหาเหล่านี้สะท้อนถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนาแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้น

การมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์คุณค่าทางศาสนา วัฒนธรรม การดูแลสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งเน้นการค้นหาแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี ที่สามารถสร้าง สมดุลระหว่างการอนุรักษ์คุณค่าทางศาสนาและ วัฒนธรรม การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน และการส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น ได้อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะ การบูรณาการ การมีส่วนร่วมของชุมชน เข้ากับ หลักธรรมสัปปายะ 7 ในกระบวนการบริหารจัดการการท่องเที่ยว เพื่อให้วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหารสามารถเป็น ต้นแบบของการจัดการการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม ที่สะท้อนทั้งมิติทางวิชาการและการปฏิบัติจริง อันจะนำไปสู่การพัฒนาการ ท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี
2. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี
3. เพื่อศึกษาแนวทางจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม ของวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการ มุ่งเน้นการทำความเข้าใจสภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กระบวนการจัดการ และแนวทางการจัดการแบบมีส่วนร่วม ของวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิง ลึก (In-depth Interview) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการศึกษาข้อมูล เอกสารที่เกี่ยวข้อง กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีจำนวน 20 ราย ได้แก่ พระสงฆ์ผู้บริหารวัด บุคลากรฝ่ายคฤหัสถ์ ผู้ประกอบการในพื้นที่ ชุมชนโดยรอบ และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐ การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการ โดยใช้แนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) เพื่อให้มีความยืดหยุ่นในการสอบถาม เพิ่มเติมตามบริบทที่เกิดขึ้นจริง และเพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีความลึกซึ้งและครอบคลุม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การ วิเคราะห์เชิงอุปนัย (Inductive Analysis) โดยการสังเคราะห์สาระสำคัญจากข้อมูลเชิงประสบการณ์และ เอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และเสนอแนวทางการจัดการที่เหมาะสมต่อไป ดังนี้

- 1) หนังสือ ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ รายงานทางวิชาการ บทความทางวิชาการ และบทความวารสารทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ ตลอดจนกฎหมาย นโยบาย แผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม เอกสารเผยแพร่ของหน่วยงานภาครัฐและท้องถิ่น รวมถึงเอกสารภายในของวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร ข้อมูลเหล่านี้ถูกนำมาใช้เพื่อวิเคราะห์ เปรียบเทียบ และประกอบการตีความร่วมกับข้อมูล ภาคสนามที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ เพื่อให้ได้มุมมองที่ครอบคลุมและเชื่อมโยงกันอย่างเป็น ระบบ เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงมุมมองที่ครอบคลุมและเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ แสดง ความสัมพันธ์ที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้

(1) ความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายและการปฏิบัติเอกสารด้านกฎหมาย นโยบาย และแผนยุทธศาสตร์แสดงให้เห็นถึงการถ่ายทอดแนวนโยบายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจากระดับชาติสู่ระดับท้องถิ่น และการนำไปสู่การปฏิบัติจริงในพื้นที่ของวัดพระพุทธรูปมหาธาตุวรมหาวิหาร

(2) ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เอกสารจากหน่วยงานรัฐ เอกสารภายในของวัด และงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง แสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมและบทบาทของวัด ชุมชน ผู้ประกอบการ และหน่วยงานราชการในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมร่วมกัน

(3) ความสัมพันธ์ระหว่างมิติทางศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ งานวิจัย บทความและรายงานทางวิชาการ แสดงให้เห็นถึงการบูรณาการของมิติศาสนาและวัฒนธรรมเข้ากับเศรษฐกิจการท่องเที่ยว โดยสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการจัดการที่สามารถรักษาความศักดิ์สิทธิ์และเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน

2) การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบความสัมพันธ์ กระบวนการสร้าง การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม ทั้งในระดับนโยบาย ประชาชน ชุมชน องค์กร/สถาบันการศึกษา ในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

(1) ทำการศึกษาและคัดเลือกองค์กร ชุมชน องค์กรนโยบายในประเทศ โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นองค์กรที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระพุทธรูปมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี

(2) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มร่วมกับ พระสงฆ์ผู้บริหารวัด บุคลากรฝ่ายคฤหัสถ์ ผู้นำชุมชนและชาวบ้านโดยรอบ ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ

(3) ดำเนินการศึกษาวเคราะห์แนวคิด รูปแบบ การจัดการ และแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ และกระบวนการบริหารจัดการเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระพุทธรูปมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี..ในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวจัย

(4) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวจัยมาเผยแพร่ให้ผู้บริหารวัด ชุมชนในพื้นที่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของในระดับประเทศได้รับทราบ

(5) วิเคราะห์รูปแบบและแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

(6) สรุปผลการศึกษาวจัย และข้อเสนอแนะ

3) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

การวิจัยเป็นการศึกษาวจัยในเชิงลึกมุ่งเน้นการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) คือ พระสงฆ์ผู้บริหารวัด บุคลากรฝ่ายคฤหัสถ์ และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐ โดยเป็นบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญในด้าน การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการพัฒนาชุมชน ได้จากการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) รวมทั้งหมด 20 คน โดยใช้การเลือกจากกลุ่มเป้าหมายที่มีคุณสมบัติดังนี้

(1) เป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระพุทธรูปมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี

(2) มีประสบการณ์ในการทำงานด้าน การจัดการการท่องเที่ยวและกิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรม อย่างน้อย 5 ปี

4) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เน้นการศึกษาวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงาน การประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) การจัดเวทีประชุม ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาความสัมพันธ์ และการจัดการทาง พระพุทธศาสนา โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

(1) แบบสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับ ผู้ให้ ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ พระสงฆ์ผู้บริหารวัด บุคลากรฝ่ายคฤหัสถ์ ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ ด้านการท่องเที่ยว และเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงาน ที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นหาแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการสร้าง การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แบบมีส่วนร่วมและแนวทางการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี

(2) การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) เพื่อทราบถึงทิศทางและการพัฒนาแนวคิด กระบวนการสร้างการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

(3) ศึกษาและติดตามผลการปฏิบัติหน้าที่ในการสร้าง การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แบบมีส่วนร่วมร่วมกัน

ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การศึกษาเชิงเอกสารและการศึกษา ภาคนามเป็นหลัก ดังนั้นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แนวทางในการสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัย พัฒนาขึ้นด้วยตนเอง ตามกรอบที่ได้รับการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีขั้นตอนของการสร้าง และตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ได้แก่ (1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้แนวทางในการ กำหนดกรอบการสร้างเครื่องมือ (2) กำหนดกรอบในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม โดยยึดกรอบของการสร้างแนวทางการสัมภาษณ์ ตามคำถามวิจัยที่ต้องการค้นหาคำตอบ (3) นำแนวคำถามที่ สร้างขึ้นไปปรึกษาที่ปรึกษาโครงการวิจัยและผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษาเพื่อตรวจสอบความครอบคลุมของ ข้อคำถาม ความเหมาะสมของปริมาณคำถาม และความชัดเจนของภาษาแล้วจึงนำไปปรับปรุงแก้ไข (4) นำ แนวคำถามไปทดลองเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายของประเทศไทยที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับ กลุ่มเป้าหมายก่อนนำไปใช้จริง (5) ดำเนินการปรับประเด็นของแนวคำถามในการสัมภาษณ์ที่คลุมเครือ ภายหลังจากการนำไปทดลองใช้

5) การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

(1) สร้างเครื่องมือวิจัย ได้แก่ แนวทางการสัมภาษณ์ และแนวคำถามเพื่อการสนทนากลุ่ม

(2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำให้ควบคู่กับการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาเพื่อเห็นแนวทางการสร้างและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

(3) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับ พระสงฆ์ผู้บริหารวัด บุคลากรฝ่ายคฤหัสถ์ และเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ และผู้เกี่ยวข้องกับการ จัดการ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร

(4) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการสร้างและการใช้ข้อบังคับประกอบ แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม และเพื่อให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวคิด รูปแบบ กระบวนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

6) การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของวัดพระพุทธรูปมหาธาตุวรมหาวิหาร เพื่อให้เห็นแนวคิด หลักการ รูปแบบ และกระบวนการจัดการที่เหมาะสม เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในระบอบนโยบาย ชุมชน องค์กร และปัจเจกบุคคล

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 การจัดการการท่องเที่ยวในปัจจุบันมีความโดดเด่นในด้านศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญระดับประเทศ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลนมัสการรอยพระพุทธรูป และประเพณีตักบาตรดอกเข้าพรรษา ซึ่งสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง

จากการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยสามารถจำแนกสภาพการจัดการออกเป็น 4 ด้านหลัก ดังนี้

1) ด้านการวางแผนการจัดการ มีการวางแผนร่วมกันระหว่างวัด หน่วยงานราชการท้องถิ่น และภาคประชาชน โดยเฉพาะในการจัดกิจกรรมสำคัญทางวัฒนธรรม เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการอำนวยการร่างขอบเขตของงาน (TOR) การประชุมเพื่อเตรียมงาน และการกำหนดบทบาทหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานในการดำเนินงานอย่างชัดเจน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือในเชิงโครงสร้างอย่างเป็นระบบ

2) ด้านการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว มีความพยายามในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและอนุรักษ์วัฒนธรรมควบคู่กันไป เช่น การจัดนิทรรศการทางวัฒนธรรม การเผยแพร่ข้อมูลผ่านสื่อหลากหลายช่องทาง การส่งเสริมสินค้า OTOP และกิจกรรมชุมชน อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อจำกัดด้านการประชาสัมพันธ์และการพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการท่องเที่ยวที่ยังไม่ทั่วถึง

3) ด้านการบริหารจัดการ มีระบบการบริหารจัดการกิจกรรมประจำเทศกาลที่ชัดเจน โดยอาศัยเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหลายภาคส่วน เช่น วัด เทศบาล อำเภอ และภาคประชาชน เช่น การจัดขบวนแห่ การดูแลความปลอดภัย และการบริหารการจราจร แต่ยังคงมีอุปสรรคที่ต้องพัฒนา ได้แก่ ความซ้ำซ้อนของบทบาทหน้าที่หน่วยงาน และข้อจำกัดด้านงบประมาณที่อยู่ภายใต้กรอบระบบราชการ

4) ด้านการอำนวยความสะดวกแก่ผู้มาเยือน มีการจัดบริการพื้นฐานในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น พื้นที่จอดรถ การบริหารการจราจร จุดบริการนักท่องเที่ยว และจิตอาสาคอยให้ความช่วยเหลือ อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อจำกัดด้านจำนวนและคุณภาพของสิ่งอำนวยความสะดวกที่ไม่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวในช่วงเวลาสูงสุด

โดยสรุปแล้ว สภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระพุทธรูปมหาธาตุวรมหาวิหาร มีความเข้มแข็งด้านเครือข่ายความร่วมมือและการดำเนินงานตามประเพณีที่มีมาอย่างยาวนาน อย่างไรก็ตาม ยังมีจุดที่ต้องพัฒนา โดยเฉพาะในเรื่องการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานรองรับนักท่องเที่ยวในระยะยาว ซึ่งผลการวิจัยในประเด็นนี้สะท้อนถึงเป้าหมายของการศึกษาที่มุ่งพัฒนาแนวทางการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเพื่อสร้างระบบการจัดการที่ครอบคลุมในอนาคต

วัตถุประสงค์ที่ 2 กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระพุทธรูปมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี มีลักษณะเป็นการบริหารจัดการแบบบูรณาการ (Integrated Management

Process) โดยเน้นการมีส่วนร่วมของหลายภาคส่วน ได้แก่ วัด หน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และภาคเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการดำเนินงานในช่วงเทศกาลสำคัญ ได้แก่ เทศกาลนมัสการรอย พระพุทธรูป และประเพณีตักบาตรดอกเข้าพรรษา ซึ่งเป็นกิจกรรมหลักที่ขับเคลื่อนกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพื้นที่ สามารถจำแนกได้เป็น 5 ประเด็นหลัก ดังนี้

1) การจัดทำแผนและการเตรียมงานอย่างเป็นระบบ มีการประชุมวางแผนร่วมกันล่วงหน้าในทุกปี โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการอำนวยการในระดับจังหวัดและอำเภอ เพื่อกำหนดรายละเอียดของกิจกรรม เช่น รูปแบบของขบวนแห่ การตกแต่งสถานที่ และการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นระบบในขั้นตอนต้นของกระบวนการจัดการ

2) การแบ่งบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน แต่ละหน่วยงานมีหน้าที่รับผิดชอบเฉพาะด้าน เช่น จังหวัดสระบุรีรับผิดชอบการจัดสรรงบประมาณ อำเภอพระพุทธบาทเป็นผู้จัดทำขอบเขตของงาน (TOR) และควบคุมภาพรวม เทศบาลรับผิดชอบด้านสถานที่และการรักษาความสะอาด ขณะที่วัดและชุมชนมีบทบาทหลักในกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ

3) การทำงานแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ชุมชนมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านการจัดโรงทาน การร่วมขบวนแห่ และการจัดแสดงวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนการมีส่วนร่วมของจิตอาสาและเยาวชนในกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนถึงการสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

4) การบริหารจัดการภาคสนามในช่วงกิจกรรม มีการจัดระบบสนับสนุนภาคสนาม เช่น การจราจร การรักษาความปลอดภัย และการควบคุมฝูงชน โดยอาศัยการทำงานร่วมกันระหว่างวัด หน่วยงานราชการ และเจ้าหน้าที่อาสาสมัคร ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของสถานที่ควบคู่กับการบริหารจัดการนักท่องเที่ยวจำนวนมาก

5) ข้อจำกัดในการดำเนินงาน กระบวนการจัดการยังคงประสบกับข้อจำกัดบางประการจากรัฐราชการ เช่น การจัดสรรงบประมาณที่ต้องได้รับการอนุมัติล่วงหน้า ความไม่ยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนกิจกรรม และความซ้ำซ้อนของบทบาทระหว่างหน่วยงานบางแห่ง ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความคล่องตัวในการบริหารงานในบางปี

โดยสรุป กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ และมีรูปแบบการดำเนินงานที่สอดคล้องกับหลักการมีส่วนร่วมและธรรมาภิบาล แม้จะยังมีข้อจำกัดด้านโครงสร้างราชการและทรัพยากรบางประการ แต่อย่างไรก็ตาม ภาพรวมของกระบวนการจัดการสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของพื้นที่ในการขับเคลื่อนกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์ที่ 3 แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร มีลักษณะการบริหารจัดการที่มุ่งเน้น “การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน” โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐ ชุมชน ภาคเอกชน และประชาชนในพื้นที่ สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการจัดการแบบบูรณาการ (Integrated Management Model) ที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เกิดความยั่งยืน การมีส่วนร่วมดังกล่าวสามารถจำแนกออกเป็นแนวทางหลัก ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน เปิดโอกาสให้ภาคที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ วัด หน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาสังคม ภาคเอกชน และประชาชนท้องถิ่น ได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการของการจัดการท่องเที่ยว ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินกิจกรรม การจัดสรรทรัพยากร ตลอดจนการติดตามและประเมินผล ซึ่งส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง

2) การวางแผนการจัดกิจกรรมอย่างมีระบบและมีส่วนร่วม การวางแผนควรอยู่บนพื้นฐานของการประชุมร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดทิศทางให้สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น โดยเฉพาะในกิจกรรมสำคัญ เช่น งานนมัสการรอยพระพุทธรูป และประเพณีตักบาตรดอกเข้าพรรษา ซึ่งต้องมีการเตรียมงานล่วงหน้า เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการ การประชุมชี้แจงบทบาทหน้าที่ และการจัดสรรทรัพยากรร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

3) การสนับสนุนจากหน่วยงานราชการท้องถิ่น หน่วยงานของรัฐ ได้แก่ อำเภอ เทศบาล และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนด้านงบประมาณ ระบบงานเอกสาร การประชาสัมพันธ์ และการประสานงานกับวัดและชุมชน โดยแนวทางที่เหมาะสม คือ การกำหนดบทบาทให้ชัดเจน และสร้างระบบความร่วมมือระหว่างหน่วยงานอย่างมีระบบและยั่งยืน

4) การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดกิจกรรม ส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการจัดการท่องเที่ยว เช่น การอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น มารยาทการต้อนรับ การสื่อสารภาษา การผลิตสินค้าท้องถิ่น และการจัดกิจกรรมวัฒนธรรม เพื่อให้ชุมชนสามารถสร้างประสบการณ์ที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ และเกิดรายได้หมุนเวียนในพื้นที่

5) การจัดการพื้นที่และสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม ควรมีการวางแผนจัดการพื้นที่ให้สอดคล้องกับจำนวนผู้มาเยือน เช่น การจัดระเบียบการจราจร การตั้งจุดบริการนักท่องเที่ยว การบริหารจัดการขยะ และการรักษาความสะอาด โดยเน้นความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม และคุณค่าทางจิตใจของพื้นที่ไว้ให้คงอยู่

6) การสร้างช่องทางการประชาสัมพันธ์แบบมีส่วนร่วม ส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทในการผลิตสื่อ เช่น การเล่าเรื่องราวท้องถิ่นผ่านโซเชียลมีเดีย การจัดนิทรรศการท้องถิ่น การผลิตวิดีโอโดยกลุ่มเยาวชนหรือโรงเรียนในพื้นที่ เพื่อสร้างภาพลักษณ์เชิงบวกและกระตุ้นความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตนเอง

โดยสรุปแล้ว แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี มีสาระสำคัญอยู่ที่การเสริมสร้างบทบาทของภาคีทุกภาคส่วน โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่น ให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการอย่างเป็นระบบ ทั้งการวางแผน การดำเนินการ และการประเมินผล ซึ่งจะช่วยส่งเสริมความยั่งยืนในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของ วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร ยังมีข้อจำกัดหลายประการ ได้แก่ ความแออัดในช่วงเทศกาลสำคัญ การจัดการพื้นที่และระบบสาธารณูปโภคที่ไม่เพียงพอ ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการจัดการขยะ รวมถึงการกระจายผลประโยชน์ที่ไม่ทั่วถึงต่อชุมชนท้องถิ่น สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงการขาดโครงสร้างและกลไกการจัดการที่เป็นระบบ ซึ่งทำให้ไม่สามารถรองรับการขยายตัวของการท่องเที่ยว ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ McKercher และ du Cros (2002) ที่ระบุว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมักเผชิญปัญหาความแออัดและแรงกดดันจากจำนวนนักท่องเที่ยว หากไม่มีระบบการจัดการที่เหมาะสมก็อาจทำลายคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวได้ อีกทั้งยังสอดคล้องกับข้อเสนอของ Greenwood (1989) ที่เตือนว่าหากขาดการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ การท่องเที่ยวอาจกลายเป็นปัจจัยบั่นทอนคุณค่าทางวัฒนธรรมมากกว่าจะสร้างคุณค่าใหม่ งานวิจัยในบริบทไทยก็สนับสนุนข้อค้นพบนี้เช่นเดียวกัน เช่น งานของ พระมหาสำราญ ฌานุตโตโม (2562) เรื่อง การจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่าแม้วัดจะเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและศรัทธา แต่ก็เผชิญ

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมภายนอกวัดที่เกินการควบคุม เช่น ร้านค้าและสิ่งปลูกสร้างโดยรอบ หากไม่ได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่ายอาจกระทบต่อภาพลักษณ์และคุณค่าทางศาสนาได้เช่นกัน

ในทำนองเดียวกัน งานวิจัยของ กุลชลี พวงเพ็ชร์ และคณะ (2561) ที่ศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ตำบลบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี พบว่า การจัดการยังเผชิญปัญหาหลายด้าน ได้แก่ การขาดพิพิธภัณฑสถาน การขาดมัคคุเทศก์ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่สะดวก การมีส่วนร่วมของชุมชนที่ไม่มากพอ ตลอดจนการขาดงบประมาณและการสนับสนุนจากภาครัฐ ข้อค้นพบนี้สะท้อนภาพร่วมกับวัดพระพุทธรูปว่า การจัดการที่ไม่เป็นระบบและการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ยังไม่เพียงพอ เป็นปัจจัยสำคัญที่จำกัดศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อีกทั้ง งานวิจัยของ พระอุดมสิทธิธนายก (2563) เกี่ยวกับ การบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก็ยืนยันปัญหาคล้ายคลึงกัน โดยพบว่า ศาสนสถานในจังหวัดอยุธยายังประสบปัญหาการขาดงบประมาณ ขาดการวางแผนและการจัดการที่เป็นระบบ ตลอดจนการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวที่ไม่เหมาะสม ซึ่งอาจกระทบต่อการรักษาอัตลักษณ์และคุณค่าทางวัฒนธรรม ดังนั้น ผู้วิจัยอภิปรายผลได้ว่า จากการเปรียบเทียบดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ที่ 1 มีความสอดคล้องทั้งกับแนวคิดทางทฤษฎีและงานวิจัยภาคสนามในหลายพื้นที่ สะท้อนว่าปัญหาความแออัด การจัดการพื้นที่ไม่เพียงพอ และการกระจายผลประโยชน์ไม่ทั่วถึงไม่ใช่ปัญหาเฉพาะของวัดพระพุทธรูปเท่านั้น ตอกย้ำความจำเป็นในการสร้างระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพและมีกลไกการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อป้องกันการบั่นทอนคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรม และเพื่อให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดำเนินไปได้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของ วัดพระพุทธรูปราชวรมหาวิหาร แม้จะมีการบูรณาการระหว่างวัด หน่วยงานรัฐ และชุมชน แต่ยังคงขาดกลไกที่เป็นระบบและการมีส่วนร่วมเชิงนโยบายอย่างแท้จริง ชุมชนมีบทบาทเพียงผู้สนับสนุนหรือผู้ปฏิบัติ มากกว่าการเป็นผู้กำหนดทิศทางร่วม ส่งผลให้การจัดการไม่ต่อเนื่องและไม่ยั่งยืน สถานการณ์นี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Tosun (2000) ที่อธิบายว่า ข้อจำกัดด้านโครงสร้างการมีส่วนร่วม (structural limitations of community participation) เป็นปัญหาสำคัญในหลายประเทศกำลังพัฒนา และหากไม่ออกแบบกลไกให้ชัดเจนจะทำให้การท่องเที่ยวขาดความต่อเนื่องและไม่ก่อให้เกิดความเข้มแข็ง ข้อค้นพบนี้ยังสอดคล้องกับงานของกุลชลี พวงเพ็ชร์ และคณะ (2561) เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ จังหวัดลพบุรี พบว่า การจัดการยังขาดความร่วมมือที่แท้จริงของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมยังจำกัด และบทบาทของผู้นำกับประชาชนยังไม่มากพอ อีกทั้งยังมีข้อจำกัดเรื่องงบประมาณและการสนับสนุนจากรัฐ ผลการวิจัยนี้สะท้อนปัญหาคล้ายกับวัดพระพุทธรูป กล่าวคือ แม้มีการบูรณาการหลายฝ่าย แต่ชุมชนยังไม่ได้มีบทบาทในเชิงกำหนดนโยบายและการตัดสินใจ นอกจากนี้งานของวีรพร รอดทัศนาศ (2557) ที่ศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนไทยพวน ตลาดเก่าห้อง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า แม้ชุมชนมีการจัดทำแผนงานและกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว แต่ยังคงขาดความร่วมมือกันอย่างจริงจัง และการรณรงค์สร้างความตระหนักในชุมชนยังไม่ต่อเนื่อง ทำให้การมีส่วนร่วมยังไม่เข้มแข็งเพียงพอ ผลนี้จึงสอดคล้องกับการค้นพบในวัดพระพุทธรูป ที่ชี้ว่าชุมชนมีส่วนร่วมเพียงบางระดับ ไม่ใช่เชิงโครงสร้างหรือนโยบาย อีกทั้ง งานของสร้อยพร คำปัญญา (2566) เรื่องกลไกขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนคุณธรรมฯ บ้านท่าฉลอม พบว่า ความสำเร็จเกิดจากการสร้างความร่วมมือของหลายภาคส่วน โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทตั้งแต่การออกแบบ การจัดทำและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งตรงกันข้ามกับกรณีของวัดพระพุทธรูป ที่การมีส่วนร่วมของชุมชนยังไม่ถึงระดับเชิงนโยบายและโครงสร้าง ดังนั้น ผู้วิจัยอภิปรายผลได้ว่า จากการเปรียบเทียบจะเห็นว่า ผลการวิจัยของวัดพระพุทธรูปมีความสอดคล้องกับงานวิจัยในหลายพื้นที่ที่พบข้อจำกัดด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ไม่ว่าจะเป็น

เป็นกรณีมอญที่ลพบุรีหรือไทยพวนที่สุพรรณบุรี แต่ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นข้อแตกต่างเมื่อเทียบกับกรณีท่าฉลอม ที่ความสำเร็จเกิดจากการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมเชิงโครงสร้างและนโยบาย ผลวิจัยจึงตอกย้ำความจำเป็นในการออกแบบกระบวนการจัดการที่มีโครงสร้างชัดเจนและการมีส่วนร่วมทุกระดับ เพื่อสร้างความสมดุลและความเข้มแข็งของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยชี้ว่า แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของ วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร ควรมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน ออกแบบกิจกรรม การดำเนินงาน ไปจนถึงการกระจายผลประโยชน์ อีกทั้งยังบูรณาการ หลักสัปปายะ 7 เข้ากับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน และการส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น สอดคล้องกับงานของ Timothy (1999) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม (Participatory Tourism) จะช่วยสร้างความเป็นเจ้าของร่วม (Sense of Ownership) และเสริมพลังให้ชุมชนในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม ขณะเดียวกันยังสอดคล้องกับข้อเสนอของ Inskip (1991) ที่มองว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องบูรณาการมิติทางวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและสังคมเข้าด้วยกัน อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Pinijvarasin et al. (2025) ที่ศึกษาการส่งผ่านวัฒนธรรม (Cultural Transmission) ในพื้นที่ การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) ของประเทศไทย โดยชี้ให้เห็นว่า “สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว” (Tourism Facilities) ไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่บริการนักท่องเที่ยว แต่เป็นกลไกการสื่อสารที่ไม่ใช้คำพูด (Nonverbal Mechanism) เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวและคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งจะช่วยสร้างบรรยากาศและประสบการณ์เฉพาะตัวให้นักท่องเที่ยว ตลอดจนเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและคุณภาพชีวิตของชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ โดยผลการศึกษาชี้ว่า การออกแบบพื้นที่และสถาปัตยกรรมใน CBT ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน สามารถเป็นสื่อกลางในการรักษาความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม การพัฒนาเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของงานวิจัยนี้ที่เน้นการประยุกต์หลักสัปปายะ 7 เพื่อสร้าง “พื้นที่แห่งความเหมาะสม” ทั้งทางกาย วาจา ใจ และสิ่งแวดล้อม ในบริบทของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร

ผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับงานของกุลชลี พวงเพชร และคณะ (2561) ศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ จังหวัดลพบุรี พบว่า การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพควรอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างรอบด้าน และเสนอแนวทางการสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น อบรมผู้นำ และพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดทิศทางการพัฒนา ซึ่งสะท้อนถึงแนวคิดเดียวกับผลการวิจัย ที่ชี้ว่าการมีส่วนร่วมทุกระดับคือหัวใจของการจัดการที่ยั่งยืน และในงานของวรภาพ วงศ์รอด (2557) ศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดนครสวรรค์ พบว่า การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การตั้งคณะทำงาน และการพัฒนากองทุนวัฒนธรรมในชุมชน เป็นแนวทางสำคัญที่ทำให้ชุมชนมีบทบาทในการกำหนดนโยบายและกิจกรรมการท่องเที่ยวเอง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยที่เสนอให้วัดพระพุทธบาทออกแบระบบที่ชุมชนมีส่วนร่วม นอกจากนี้งานของสร้อยพร คำปัญญา (2566) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนคุณธรรมฯ บ้านท่าฉลอม พบว่า ความสำเร็จเกิดจากร่วมมือทุกภาคส่วน โดยเฉพาะการให้คนในชุมชนมีบทบาทหลักในการออกแบบและดำเนินกิจกรรมข้อนี้ สอดคล้องกับผลการวิจัยที่ชี้ว่าชุมชนควรเป็นแกนกลางในการจัดการ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืน ดังนั้น ผู้วิจัยอภิปรายผลได้ว่า จากการเปรียบเทียบดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ที่ 3 มีความสอดคล้องทั้งกับทฤษฎีสากลและงานวิจัยในประเทศ โดยชี้ให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืน ความแตกต่างของงานวิจัยแต่ละชิ้นอยู่ที่แนวทาง

ปฏิบัติ เช่น การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ (มอญ ลพบุรี), การสร้างเวทีประชาคม (นครสวรรค์), และการขับเคลื่อนผ่านความร่วมมือหลายภาคส่วน (ท่าฉลอม) แต่ทั้งหมดต่างขึ้นไปในทิศทางเดียวกันคือ “การเสริมบทบาทและพลังของชุมชน” ดังนั้น ผลการวิจัยของสะท้อนความสอดคล้องกับงานก่อนหน้า แต่ยังเสนอความโดดเด่นในการบูรณาการ หลักสัปปายะ 7 เข้ากับกรอบการจัดการท่องเที่ยว และสร้างความเหมาะสมกับบริบทของวัดพระพุทธบาทโดยตรง ทำให้การจัดการมีเอกลักษณ์ที่สอดคล้องทั้งศาสนา วัฒนธรรม และสังคม

องค์ความรู้ใหม่

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

การศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหารได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญต่อการวิจัยด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยพบประเด็นหลักดังต่อไปนี้

1. ปัญหาเชิงโครงสร้าง เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม งานวิจัยได้ชี้ให้เห็นว่าแม้แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาจะมีบทบาทสำคัญต่อความศรัทธาและเศรษฐกิจท้องถิ่น แต่หากขาดโครงสร้างและกลไกการจัดการที่ชัดเจน ย่อมนำไปสู่ปัญหาความแออัด สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม และการกระจายผลประโยชน์ไม่ทั่วถึง การจัดการเชิงวัฒนธรรมจำเป็นต้องมองปัญหาในมิติที่ครอบคลุมทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม

2. บทบาทของชุมชน ในฐานะ “ผู้กำหนดทิศทาง” ไม่ใช่เพียงผู้ปฏิบัติ ผลการวิจัยได้สร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม โดยเสนอว่าการมีส่วนร่วมไม่ใช่แค่การสนับสนุนกิจกรรมที่กำหนดโดยหน่วยงานภายนอก แต่ชุมชนต้องเข้ามามีบทบาทในการออกแบบ กำหนดนโยบาย และตัดสินใจในทุกะดับ การตีความบทบาทจึงเป็นการเปลี่ยนมุมมองจาก “ผู้ตาม” สู่ “ผู้กำหนดทิศทางร่วม” ของการพัฒนา

3. การบูรณาการ หลักสัปปายะ 7 เข้ากับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม งานวิจัยได้เสนอองค์ความรู้ใหม่ที่โดดเด่น โดยนำหลักสัปปายะ 7 ซึ่งเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เป็นกรอบ

การจัดการท่องเที่ยว เพื่อสร้างมิติด้านศาสนาและจิตวิญญาณให้กับการท่องเที่ยว เพิ่มเอกลักษณ์และความเหมาะสมกับบริบทของวัด อันเป็นการสร้างกรอบการจัดการที่ต่างจากงานวิจัยด้านการท่องเที่ยวทั่วไปที่มักเน้นเพียงมิติทางเศรษฐกิจหรือสังคม

4. การสร้างสมดุลสามมิติ ศาสนา วัฒนธรรมและการพัฒนา องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยชี้ว่าการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืนต้องสามารถสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์คุณค่าทางศาสนา การรักษามรดกวัฒนธรรมและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างเป็นธรรม เป็นการเสนอ “ต้นแบบเชิงบูรณาการ” ที่สามารถขยายผลไปใช้กับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวศาสนาอื่น ๆ ได้ทั่วประเทศ

5. การยกระดับคุณภาพชีวิตชุมชนควบคู่กับการท่องเที่ยว การจัดการที่มีประสิทธิภาพต้องยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ทำให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือของการพัฒนาชุมชน

กล่าวโดยสรุป องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการวิจัยนี้คือ การพัฒนากรอบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ผสมผสานหลักการพุทธธรรม (หลักสัปปายะ 7) เข้ากับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และยับยั้งบทบาทของชุมชนในฐานะ “แกนกลางของการจัดการ” ผลลัพธ์คือ โมเดลการจัดการที่มีเอกลักษณ์ เหมาะสมกับบริบทศาสนสถานและสามารถประยุกต์เป็นต้นแบบให้กับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่อื่น ๆ ได้ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1 การพัฒนาโครงสร้างการบริหารจัดการแบบบูรณาการ ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรร่วมมือกับวัดพระพุทธรูปมหาวิหารในการจัดตั้ง โครงสร้างการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ชัดเจนและต่อเนื่อง โดยกำหนดบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของแต่ละภาคส่วนอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีกลไกสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง

2 การกำหนดนโยบายการกระจายรายได้และผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม หน่วยงานรัฐควรกำหนด นโยบายหรือมาตรการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวสู่ชุมชนโดยรอบวัดอย่างเป็นระบบและเป็นธรรม เพื่อสร้างแรงจูงใจให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรทางศาสนาและวัฒนธรรมร่วมกัน อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนของการจัดการการท่องเที่ยว

3 การส่งเสริมศักยภาพผู้นำชุมชนและเครือข่ายท่องเที่ยว ควรมี นโยบายสนับสนุนการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะของแกนนำชุมชน ผ่านการอบรมหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อเสริมศักยภาพด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการบริหารจัดการแบบยั่งยืนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะในการนำไปปฏิบัติ

1 การจัดการพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวกให้มีประสิทธิภาพ วัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนา ระบบการจัดการพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวกภายในวัด ให้เหมาะสมกับปริมาณนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสำคัญ ควบคู่กับการออกแบบมาตรการควบคุมและบริหารจำนวนนักท่องเที่ยว เพื่อป้องกันความแออัดและลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม

2 การสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน วัด หน่วยงานรัฐ และชุมชนควรร่วมกันออกแบบ กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การวางแผนกิจกรรม การดำเนินงาน ไปจนถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของร่วมและเสริมพลังความรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม

3 การบูรณาการหลักสัปปายะ 7 สู่กระบวนการจัดการท่องเที่ยว การจัดการการท่องเที่ยวควรวีดิหลัก สัปปายะ 7 เป็นกรอบในการบริหารทั้งในด้านพื้นที่ กิจกรรม สิ่งแวดล้อม และการสืบสานคุณค่าทางศาสนา เพื่อให้การท่องเที่ยวตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม โดยยังคงไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์และสมดุลกับวิถีชีวิตของชุมชน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1 การศึกษาเปรียบเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน ควรเปรียบเทียบแนวทางการจัดการกับวัดสำคัญอื่น เช่น วัดพระธาตุพนม หรือวัดพระธาตุดอยสุเทพ เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จ ความแตกต่างของบริบท และนำไปสู่การสร้างต้นแบบการบริหารจัดการระดับประเทศ

2 การวิจัยเชิงลึกในกลุ่มนักท่องเที่ยว ควรเน้นการศึกษาในกลุ่มนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและต่างชาติ โดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงศรัทธา (Spiritual/Cultural Tourists) เพื่อให้ทราบแรงจูงใจ ความคาดหวัง และพฤติกรรมในการเดินทางที่สามารถนำไปใช้ในการออกแบบกิจกรรมและบริการที่ตอบโจทย์

3 การวิจัยเชิงปริมาณเพื่อสนับสนุนการวางแผนเชิงนโยบาย ควรมีการเก็บข้อมูลเชิงสถิติ เช่น แบบสอบถาม ความพึงพอใจ จากระบบการท่องเที่ยว เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานรัฐในการกำหนดนโยบายหรือพัฒนากลยุทธ์ที่แม่นยำและตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงในอนาคต

บรรณานุกรม

- กุลชลี พวงเพ็ชร์, สมพร พวงเพ็ชร์, ชวลิต ศุภศักดิ์ธำรง และ ชยพล ภู่อ้วน. (2561). การจัดการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 11(3), 1454–1470.
- พระปลัดเกื้อกุล สุภนนโท, สีน งามประโคน, และพระสุรชัย สุรชโย. (2567). แนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมไทย. *วารสารบรรณการศึกษามนุษยสังคมศาสตร์*, 5(3), 713–722.
- พระมหาสำราญ ญาณุตตโม. (2562). การจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 8(4), 351–354.
- พระอุดมสิทธิธนายก. (2563). *การบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วรภพ วงศ์รอด. (2557). แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วม จังหวัดนครสวรรค์. *วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์*, 9(26), 13-28.
- วรรณวิวัฒน์ รัตนลัมภ์. (2556). *คติความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปและประเพณี “ไปพระบาท” ในการสร้างสรรค์วรรณคดีไทย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วีรพร รอดทัศนาศ. (2557). *การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนไทยพวน ตลาดเก้าห้อง อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี*. (สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยว). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต
- สรลพร คำปัญญา. (2566). *กลไกขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนคุณธรรมฯ บ้านท่าฉลอม: กรณีศึกษาโครงการคัดเลือก 10 สุดยอดชุมชนต้นแบบ “เที่ยวชุมชน ยลวิถี” ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566*. (การค้นคว้าอิสระหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- Inskeep, E. (1991). *Tourism planning: An integrated and sustainable development approach*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- McKercher, B., & du Cros, H. (2002). *Cultural tourism: The partnership between tourism and cultural heritage management*. New York: Routledge.
- Tosun, C. (2000). Limits to community participation in the tourism development process in developing countries. *Tourism Management*, 21(6), 613–633.
- Greenwood, D. J. (1989). Culture by the pound: An anthropological perspective on tourism as cultural commoditization. In V. L. Smith (Ed.), *Hosts and guests: The anthropology of tourism* (2nd ed., pp. 171–186). Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- Timothy, D. J. (1999). Participatory planning: A view of tourism in Indonesia. *Annals of Tourism Research*, 26(2), 371–391. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(98\)00104-2](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(98)00104-2)
- Pinijvarasin, W., Yodsurang, P., Sanoamuang, P., Kiatthanawat, A., & Krasae-in, A. (2025). Cultural transmission of community-based tourism facilities in Thailand. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 46(2), 1–12. <https://doi.org/10.34044/j.kjss.2025.46.2.03>